

China's Economic Development Model and the Prospects for Its Localization in Iran: A Forward- Looking Analysis of Possible Trends and Scenarios

Reza Zabihi*

Assistant Professor, Department of International
Relations, Iranology Foundation, Tehran, Iran

Javad Golestani

M.A., Department of International Relations,
Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

Introduction

China's rise as one of the most successful models of economic development over the past four decades has attracted considerable attention from many developing countries. Following gradual reforms after 1978, the integration of market mechanisms with state guidance, export-oriented strategies, and massive infrastructure investment transformed China into a prominent example of a "developmental state." This model has fostered bureaucratic efficiency, attracted foreign investment, developed strategic industries, and

* Corresponding Author: R.zabihi@iranology.ir

How to Cite: Zabihi, R. and Golestani, J. (2024). Chinese development, Localization, Critical Futures Studies, Iran's economic development. *Research on Global Relations*, 1(4), 123 - 160.

Doi: 10.22054/jrgr.2025.87598.1124

integrated the country into global value chains, demonstrating resilience during the 2008 financial crisis and the U.S.–China trade war.

In Iran, alongside the expansion of Tehran–Beijing relations and a growing orientation toward the East, the debate on the possibility of “localizing China’s development model” has become an important topic in policymaking and futures research. Although Iran and China share certain features—such as a strong role of the state and centralized planning—there are notable differences in political structure, institutional cohesion, political culture, innovation capacity, and geopolitical context.

Research Questions

This study addresses key questions regarding the feasibility of adopting the Chinese model in Iran: Which components of China’s development model can be localized, what institutional and structural barriers exist, and what plausible future scenarios can be envisioned for this process?

Literature Review

Extensive literature—from Johnson (1982) and Wade’s developmental state theories to analyses by Brandt & Rawski (2008)—highlights the critical role of the state and industrial policy in China’s success. In Iran, reports by the Parliament’s Research Center (2020) and recent studies (Mohammadi et al., 2024) have explored lessons from China’s experience. However, most Iranian research remains descriptive, rarely employing a structural foresight approach focused on drivers, uncertainties, and future pathways. Despite substantial literature on the Chinese model, forward-looking, scenario-based analyses on its active localization in Iran remain limited—a gap this research seeks to fill.

Methodology

This study employs a qualitative and structural futures research approach, combining document analysis, international indicators, statistical data, and scholarly literature. Analytical tools include trend analysis, driver identification, extraction of critical uncertainties, cross-impact matrices, and structural scenario building. Key development trends in China are

identified—gradual reforms, active industrial policy, infrastructure investment, technology acquisition, developmental bureaucracy, export-oriented strategy, and innovation-driven growth.

Two pivotal uncertainties guide scenario construction: (1) Iran's willingness and capacity for structural reforms, and (2) the condition of the international order and the degree of external openness. Based on these axes, four macro-scenarios are developed: Asian Leap, Development in a Cage, Structural Missed Opportunities, and Collapsing Isolation.

Results

The study concludes that localizing China's development model in Iran is feasible but cannot occur through direct imitation or political replication. China's success derives from a complex combination of Confucian culture, authoritarian political order, professional bureaucracy, and gradual reforms—factors that either do not exist in Iran or function differently. Iran can adapt China's economic, industrial, and technological components, but cannot replicate its political or cultural structures. Localization must therefore be gradual, adaptive, and aligned with Iran's institutional and social realities.

Among the scenarios, only Asian Leap, combining domestic structural reforms and external openness, enables successful and sustainable localization. Development in a Cage yields slow and unstable progress, while Structural Missed Opportunities reflects lost favorable international conditions.

Discussion

The study employs a hybrid theoretical framework combining developmental state theory, adaptive modernization, and critical futures studies to analyze institutional, cultural, and forward-looking dimensions simultaneously. Three core questions guide the research:

- Which key elements of China's development model are transferable to Iran?
- What structural, institutional, cultural, and geopolitical challenges hinder localization?
- Given major future uncertainties, what scenarios can be projected for the localization process?

This approach moves beyond descriptive or imitative analyses, providing a comprehensive outlook on Iran's capacities, constraints, and potential pathways for adaptation.

Conclusion

Several components of China's development model hold significant potential for localization in Iran, including strategic state planning, targeted industrial policy, support for selected industries, export market diversification, digital and physical infrastructure development, and technology acquisition through joint cooperation. These components are primarily economic and technical and can be adapted to Iran's existing capacities.

However, major obstacles remain: institutional fragmentation, governance weaknesses, social trust deficits, limited foreign relations, oil dependency, policy instability, and weak innovation and R&D. Cultural differences are also significant: Confucian values—order, discipline, hierarchy, and prioritization of collective interest—cannot be fully replicated in Iran, limiting the legitimacy of development policies based on the Chinese model.

Keywords: Chinese Development; Localization; Critical Futures Studies; Iran's Economic Development.

الگوی توسعه اقتصادی چین و چشم‌انداز بومی‌سازی آن در ایران: تحلیلی آینده‌نگر بر روندها و سناریوهای محتمل

رضا ذبیحی * استادیار روابط بین‌الملل، بنیاد ایران شناسی، تهران، ایران

جواد گلستانی کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

چین با ترکیب حاکمیت مقتدر و راهبری دولتی، برنامه‌ریزی بلندمدت و تمرکز بر رشد صادرات محور، طی چهار دهه اخیر به یکی از الگوهای موفق توسعه اقتصادی در سطح بین‌المللی تبدیل شده است. این پژوهش با رویکرد آینده‌پژوهی ساختاری، امکان‌سنجی و محدودیت‌های بومی‌سازی الگوی توسعه چینی در ایران را مورد بررسی قرار می‌دهد. مسئله پژوهش این است: کدام اجزا و مکانیسم‌های مدل توسعه چین قابل تطبیق با شرایط نهادی، سیاسی و اقتصادی ایران هستند و چه سناریوهایی برای فرایند بومی‌سازی قابل تصور است؟ روش پژوهش کیفی و مبتنی بر آینده‌پژوهی ساختاری است، داده‌ها از تحلیل محتوای متون علمی و اسناد رسمی، مجموعه داده‌های آماری بین‌المللی و ملی و دیدگاه‌های خبرگان جمع‌آوری شد. ابزار تحلیلی شامل تحلیل روند، شناسایی و وزن دهی عدم قطعیت‌های حیاتی، ماتریس اثر متقابل و فرآیند سناریونویسی ساختاری است. یافته‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی همچون برنامه‌ریزی راهبردی دولتی، سیاست‌های حمایتی برای صنایع منتخب و راهبرد تنوع‌بخشی بازارها قابلیت اقتباس دارند، اما فقدان انسجام نهادی، بحران اعتماد اجتماعی، ضعف در ظرفیت نوآوری و محدودیت‌های ژئوپلیتیکی، موانع جدی بومی‌سازی به شمار می‌روند. بر پایه دو محور عدم قطعیت کلیدی «اراده و توان دولت برای اصلاحات ساختاری» و «میزان گشایش و تعامل بین‌المللی» چهار سناریوی بدیل طراحی شده است؛ تنها در سناریویی که اصلاحات نهادی واقعی و گسترش تعاملات بین‌المللی هم‌زمان رخ دهد، بومی‌سازی موفق و پایدار عناصر منتخب مدل چینی محتمل خواهد بود، هرچند تفاوت‌های نهادی و سیاسی دو کشور، ضرورت بومی‌سازی تدریجی و متناسب با ساختار حقوقی و فرهنگی ایران را آشکار می‌سازد.

واژگان کلیدی: ایران، الگوی توسعه چینی، بومی‌سازی، آینده‌نگری انتقادی، توسعه اقتصادی ایران.

مقدمه

ظهور چین به عنوان یک قدرت اقتصادی نوظهور در دهه های اخیر، به ویژه پس از اجرای اصلاحات اقتصادی از سال ۱۹۷۸، یکی از مهم ترین تحولات ساختاری در نظم اقتصادی جهانی به شمار می رود. اقتصاد چین تفاوت های کلیدی با اقتصاد کشورهای پیشرفته دارد که از جمله به حفظ نقش قوی دولت و کنترل تدریجی بازارها می توان اشاره کرد، همچنین اصلاحات اقتصادی در چین بیشتر تدریجی و مرحله ای بوده است که این ویژگی ها باعث ثبات بیشتر در رشد اقتصادی و اجتناب از بحران های مالی در اقتصاد این کشور شده است، به طوری که در بحران مالی سال ۲۰۰۸، چین برخلاف بسیاری از اقتصادهای غربی، فقط یک توقف کوتاه را تجربه کرد و بسیار سریع و با نرخ رشد ۸.۶٪ در سال ۲۰۰۹ به مسیر رشد بازگشت (Brandt & Rawski, 2008: 68-90; Breslin, 2011: 1330-1340).

چین با پیگیری مدل خاصی از توسعه که مبتنی بر حاکمیت اقتدارگرا، تلفیق اقتصاد بازار با هدایت دولتی، اولویت دهی به رشد صادرات محور و برنامه ریزی بلندمدت است، با دستیابی به نرخ رشد اقتصادی پایدار، کاهش فقر، افزایش تولید صنعتی و نفوذ ژئواکونومیک قابل توجهی را تجربه کند. این موفقیت باعث شده تا بسیاری از کشورهای در حال توسعه، به ویژه در آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین، به الگوبرداری از چین برای برون رفت از توسعه نیافتگی گرایش پیدا کنند. در عین حال، مدل توسعه چینی با چالش هایی چون نابرابری منطقه ای، آسیب های زیست محیطی، وابستگی فناورانه به غرب و فشارهای فزاینده ژئوپلیتیکی روبروست.

شبهات های ساختاری مهمی میان دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت مائو، در کنترل نهادی گسترده، برنامه ریزی مرکزی و تأکید بر نقش دولت به عنوان بازیگر اصلی توسعه اقتصادی است. با این حال، تفاوت های بنیادین در ساختار سیاسی، سطح توسعه نهادی و فرهنگ سیاسی دو کشور نباید نادیده گرفته شود و مستلزم تطبیق و بومی سازی دقیق مدل چینی در بستر ایرانی است.

الگوبرداری هدفمند از تجربه چین با توجه به حسن روابط دو کشور، موقعیت ژئوپلیتیکی مشابه و تمرکز بر نقش دولت می تواند افق های تازه ای را پیش روی

سیاست‌گذاری اقتصادی در ایران قرار دهد. با این حال، تجربه چین در حوزه فرهنگی و توسعه سیاسی که عمده‌تأثیر بر اقتدارگرایی و کنترل شدید نهادهای مدنی استوار است، نمی‌تواند مستقیماً در ایران قابل استفاده باشد؛ زیرا الزامات قانون اساسی و ساختاری جمهوری اسلامی و چشم‌انداز توسعه سیاسی کشور، بر پایه استقرار دموکراسی دینی، شفافیت، مشارکت عمومی در حق تعیین سرنوشت، حفظ کرامت انسان و نظارت شهروندان بر دولت استوار است (شاه علی، ۱۳۹۹: ۶۷-۷۴).

این مقاله با بهره‌گیری از چارچوب نظری ترکیبی شامل «نظریه دولت توسعه‌گرا»، «تحلیل نهادی تطبیقی» و «آینده‌پژوهی ساختاری»، می‌کوشد روندهای کلیدی توسعه اقتصادی چین را شناسایی کرده و چشم‌انداز بومی‌سازی آن در ایران را بر اساس سناریوهای محتمل مورد بررسی قرار دهد. پرسش اصلی پژوهش این است: کدام ابعاد از مدل توسعه اقتصادی چین با شرایط ایران قابلیت تطبیق دارد و چه سناریوهایی می‌توان برای آینده بومی‌سازی این مدل در ایران تصور کرد؟ در این مسیر، با روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از تکنیک تحلیل روند و سناریونویسی، به بررسی فرصت‌ها، محدودیت‌ها و گزینه‌های سیاستی ایران پرداخته می‌شود.

پیشینه پژوهش

الگوی توسعه اقتصادی چین در چند دهه اخیر، به‌ویژه پس از اصلاحات اقتصادی آغاز شده در سال ۱۹۷۸، به‌عنوان یکی از موفق‌ترین و پرجاذبه‌ترین مدل‌های رشد در جهان مطرح شده است. این الگو که ترکیبی از اقتصاد بازار با هدایت دولتی است، توجه گسترده‌ای را در حوزه‌های اقتصادی توسعه، سیاست‌گذاری عمومی و روابط بین‌الملل به خود جلب کرده است. مطالعات متعددی به بررسی ساختار، روندها و قابلیت انتقال این الگو به دیگر کشورها، به‌ویژه کشورهای در حال توسعه، پرداخته‌اند.

مطالعات اقتصادی و توسعه

جانسون^۱ (۱۹۸۲) در کتاب کلاسیک خود^۲، نقش دولت توسعه‌گرا را در هدایت رشد اقتصادی کشورهای شرق آسیا، از جمله ژاپن، برجسته کرده است. این نظریه در تحلیل توسعه چین نیز به کار رفته و مورد توجه اقتصاددانانی مانند وید و وگل قرار گرفته است. اقتصاددانان چینی مانند وو جین گائو نیز به نقش دولت در برنامه‌ریزی اقتصادی، حمایت از صنایع استراتژیک و اصلاحات تدریجی پرداخته‌اند.

مطالعات روابط بین‌الملل و سیاست‌گذاری

برانت و راوسکی^۳ در کتاب تحول بزرگ اقتصادی چین با تأکید بر نظریه دولت توسعه‌گرا و نهادگرایی تطبیقی، موفقیت چین را نتیجه تعامل پیچیده بین بازار و دولت، سیاست‌های صادرات محور و برنامه‌ریزی بلندمدت می‌دانند. در حوزه تأثیر مدل توسعه چین بر نظم جهانی، پژوهش‌های جان جوزف نای^۴ اهمیت بسزایی دارند. همچنین، کندی^۵ با نقد «اجماع پکن»، از کلی‌گویی‌ها در مورد موفقیت چین انتقاد کرده و آن را مدلی ناکامل برای سیاست‌گذاری در جهان در حال توسعه می‌داند. در نهایت، وانگ و هو^۶ با تأکید بر «رؤیای چینی» به عنوان چشم‌انداز توسعه‌ای میان‌مدت، درس‌هایی درباره تلفیق توسعه اقتصادی و فرهنگی ارائه می‌کنند.

مطالعات مربوط به بومی‌سازی و تطبیق مدل توسعه

در ایران و برخی کشورهای مشابه، پژوهش‌هایی در زمینه امکان‌سنجی الگوبرداری از مدل توسعه چین انجام شده است. برای نمونه محمدی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهش خود به بررسی ظرفیت‌ها و چالش‌های ساختاری ایران در مسیر اقتباس از الگوی توسعه اقتصادی چین پرداخته‌اند. همچنین، گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹)

1 Chalmers Johnson

2 MITI and the Japanese Miracle

3 (Brandt & Rawski, 2008)

4 (Joseph Nye, 2015)

5 (Kennedy, 2010)

6 (Wang & Hu, 2007)

با رویکردی راهبردی موانع و فرصت‌های بومی‌سازی این الگو در ایران را تحلیل کرده‌اند. در همین راستا، جان کنریج^۱ و همکاران نیز در پژوهشی تطبیقی، با بررسی دو مطالعه موردی در هند و اتیوپی، به این نتیجه رسیدند که مدل توسعه مبتنی بر مناطق ویژه اقتصادی تنها در صورت اقتباس هوشمندانه و انطباق با شرایط بومی هر کشور، می‌تواند به موفقیت منجر شود.

مطالعات آینده‌پژوهی مرتبط با توسعه اقتصادی

اگرچه مطالعات آینده‌پژوهی در خصوص بومی‌سازی مدل توسعه چین محدود است اما برخی تحقیقات به کاربرد روش‌های آینده‌پژوهی و سناریونویسی در حوزه توسعه اقتصادی توجه کرده‌اند. به عنوان مثال، راف میلر^۲ و سهیل عنایت‌الله به اهمیت استفاده از سناریونویسی و تحلیل لایه‌ای علی^۳ برای طراحی سیاست‌های توسعه‌ای پرداخته‌اند. همچنین، پژوهش چانگ و همکاران^۴، در مجله فیوچر، سناریوهای احتمالی توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه را با تأکید بر تجارب آسیایی بررسی کرده است. این مطالعات می‌تواند بستر نظری و روش‌شناسی مناسبی برای تحلیل آینده‌پژوهانه بومی‌سازی الگوی چین فراهم کند.

خلا پژوهشی

با وجود مطالعات متعدد در حوزه اقتصادی توسعه چین و بومی‌سازی آن، کمتر پژوهشی رویکردی تلفیقی با نگاه آینده‌پژوهی و استفاده از سناریونویسی را در بررسی بومی‌سازی فعالانه الگوی توسعه چین در ایران به کار گرفته است. پژوهش حاضر درصدد پر کردن این خلأ است و تلاش می‌کند با تلفیق چارچوب‌های دولت توسعه‌گرا، نوسازی اقتباسی و آینده‌نگری انتقادی به همراه بهره‌گیری از روش سناریونویسی، دیدگاه‌های جامع‌تری ارائه دهد.

1 Jan Knoerich

2 (Miller, 2007)

3 Causal Layered Analysis

4 (Chang et al., 2022)

چارچوب نظری

این پژوهش به منظور تحلیل امکان بومی سازی الگوی توسعه اقتصادی چین در ایران، از یک چارچوب نظری تلفیقی بهره می گیرد که سه رهیافت مکمل را ترکیب می کند: نظریه دولت توسعه گرا، نظریه نوسازی اقتباسی و رویکرد آینده نگرانی انتقادی، این ترکیب به پژوهش اجازه می دهد تا هم زمان ابعاد ساختاری، سیاست گذاری و آینده محور توسعه را در نظر بگیرد. نظریه دولت توسعه گرا ظرفیت تبیین نقش نهاد دولت در هدایت اقتصاد را فراهم می کند. نظریه نوسازی اقتباسی امکان بررسی سازوکار تطبیق عناصر موفق چینی با شرایط ایران را می دهد و رویکرد آینده نگرانی انتقادی ابزار لازم برای سناریوسازی و تحلیل پیامدهای احتمالی این بومی سازی را مهیا می سازد. در ادامه، به معرفی هر یک از این چارچوب ها پرداخته می شود.

نظریه دولت توسعه گرا^۱

نظریه دولت توسعه گرا نخستین بار توسط چالمرز جانسون، پس از جنگ جهانی با مطالعه بر ژاپن مطرح شد، این نظریه ریشه در تجربه کشورهای شرق آسیا در دهه های ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ دارد بر نقش فعال و هدایت گر دولت در توسعه اقتصادی تأکید دارد. دولت توسعه گرا با اتکا به بوروکراسی شایسته سالار، سیاست های صنعتی هدفمند، حمایت از صنایع نوپا، هدایت سرمایه گذاری به بخش های راهبردی و تسهیل صادرات، مسیر رشد پایدار را هموار می کند (Johnson, 1982:17-28). در مورد چین، این نظریه به فهم نقش دولت در کنترل سرمایه گذاری و اولویت دهی به صنایع استراتژیک و مدیریت تدریجی اصلاحات اقتصادی کمک می کند. با توجه به شباهت ساختاری ایران و چین در پررنگ بودن نقش دولت، این نظریه چارچوب مناسبی برای تحلیل است، با این تفاوت که بومی سازی آن در ایران مستلزم توجه به تفاوت های نظام سیاسی، ساختار اجتماعی و ظرفیت های نهادی است.

1 Developmental State Theory

نظریه نوسازی اقتباسی^۱

نظریه نوسازی اقتباسی، در واکنش به الگوهای خطی توسعه و دیدگاه‌های کلاسیک نوسازی، بر انطباق‌گزینی مدل‌های موفق توسعه با شرایط بومی تأکید می‌کند. برخلاف دیدگاه‌های غرب محور که مدرنیزاسیون را مسیری یکنواخت و جهان‌شمول می‌دانند، این نظریه بر ناهمگونی، چند مسیر بودن و وابستگی شدید توسعه به زمینه‌های فرهنگی، نهادی و تاریخی هر جامعه تأکید می‌کند (Tipps, 1973: 203) و (et al, 2000: 1-11) (Arnason). در این چارچوب، دولت نقش واسطه‌ای میان الگوهای جهانی و الزامات داخلی ایفا می‌کند، این نظریه برای تحلیل تجربه چین اهمیت دارد، زیرا چین با تلفیق عناصر اقتصاد بازار و کنترل دولتی، الگویی منحصر به فرد خلق کرده است. در پژوهش حاضر، از این نظریه برای ارزیابی امکان انتقال عناصر سازگار با ساختار فرهنگی، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و ارتقاء فناوری به ایران، در چارچوب الزامات فرهنگی، سیاسی و اقتصادی کشور استفاده می‌شود در این چارچوب، دولت نقش میانجی میان الگوهای جهانی و الزامات داخلی را ایفا می‌کند و از طریق انتخاب عناصر سازگار با ساختار فرهنگی و اجتماعی خود، مسیر توسعه را بومی می‌سازد. تجربه چین نمونه روشنی از کارکرد این رویکرد است، اصلاحات اقتصادی در چین نه به صورت تقلید صرف از الگوهای غربی، بلکه در چارچوب ارزش‌ها و آموزه‌های فرهنگی کنفوسیوسی شکل گرفت؛ ارزش‌هایی همچون جمع‌گرایی، احترام به سلسله‌مراتب، نظم، انضباط، سخت‌کوشی و تقدم منافع عمومی بر فردی که مبنای اخلاق توسعه‌گرا در جامعه چینی شدند. این عناصر فرهنگی به دولت اجازه دادند تا با حفظ اقتدار سیاسی، مسیر تدریجی اصلاحات بازار محور را پیش ببرد و در عین حال، مشروعیت اجتماعی خود را حفظ کند (Le, 2023: 1).

در مقابل، فرهنگ سیاسی و اجتماعی ایران بر پایه مؤلفه‌هایی چون فردگرایی اخلاقی، دین‌داری انتقادی، تنوع‌گفتمانی و مشارکت داوطلبانه استوار است؛ ارزش‌هایی که نوع خاصی از رابطه دولت و جامعه را شکل داده و اقتباس مستقیم از الگوی چینی را محدود

¹ Adaptive Modernization Theory

¹ Critical Foresight Theory

می‌سازند. بنابراین، بومی‌سازی الگوی توسعه چین در ایران تنها زمانی ممکن است که تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی میان دو کشور در نظر گرفته‌شده و فرآیند نوسازی با تطبیق تدریجی و فرهنگی عناصر اقتصادی و نهادی همراه باشد.

رویکرد آینده‌نگری انتقادی^۱

رویکرد آینده‌نگری انتقادی که توسط سهیل عنایت‌الله پایه‌گذاری شده، بر این ایده استوار است که آینده نه خطی و نه قطعی است بلکه مجموعه‌ای از امکانات متکثر است که باید با تحلیل انتقادی گفتمان‌ها و ساختارهای قدرت بررسی شود یکی از ابزارهای کلیدی در این رویکرد، تحلیل لایه‌ای علی است که تحولات را در چهار سطح داده‌های سطحی، علل اجتماعی، گفتمان و اسطوره‌ها می‌سنجد. (Inayatullah, 1998:117,817) کاربرد این رویکرد در پژوهش حاضر، طراحی سناریوهای بدیل برای آینده توسعه ایران با محوریت بومی‌سازی الگوی چینی است. این روش امکان شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها و روایت‌های رقیب را فراهم می‌سازد و کمک می‌کند تا استراتژی‌های تطبیقی با بیشترین احتمال موفقیت طراحی شوند.

چارچوب نظری تلفیقی

ترکیب این سه رویکرد، تحلیل چند لایه‌ای از امکان بومی‌سازی الگوی توسعه چین در ایران را ممکن می‌سازد: نظریه دولت توسعه‌گرا ابعاد نهادی و سیاست‌گذاری، نظریه نوسازی اقتباسی سازوکار تطبیق الگو و آینده‌نگری انتقادی ابعاد سناریوسازی و مواجهه با عدم قطعیت را پوشش می‌دهد. این هم‌افزایی نظری، چارچوبی جامع برای ارزیابی ظرفیت‌ها و محدودیت‌های ایران در مسیر اقتباس و بومی‌سازی تجربه توسعه چین فراهم می‌کند.

1 Riel Miller

روش‌شناسی پژوهش

برای بررسی قابلیت بومی‌سازی الگوی توسعه اقتصادی چین در ایران، ابتدا، به بررسی وضعیت فعلی اقتصادی و تحولات کلان در مدل توسعه اقتصادی چین و سپس به شناسایی پیشران‌ها، عدم قطعیت‌ها می‌پردازیم. با بهره‌گیری از منابع آماری بین‌المللی مانند بانک جهانی^۱، صندوق بین‌المللی پول^۲، پایگاه تجارت و توسعه سازمان ملل متحد^۳ و همچنین اسناد بالادستی ایران^۴، اطلاعات مربوط به وضعیت اقتصادی و ساختارهای نهادی جمع‌آوری گردید. مهم‌ترین روندهای شناسایی شده شامل موارد زیر است:

۱- توسعه صادرات محور با حمایت دولتی

۲- سیاست صنعتی فعال

۳- تمرکز بر زیرساخت‌های سخت و نرم

۴- سرمایه‌گذاری دولتی بلندمدت

۵- انطباق تدریجی با اقتصاد بازار بدون واگذاری اقتدار حکمرانی.

در مرحله دوم، با بهره‌گیری از روش تحلیل ساختاری، پیشران‌ها و متغیرهای کلیدی تأثیرگذار بر فرآیند بومی‌سازی الگوی چینی در ایران شناسایی و اولویت‌بندی شدند. متغیرهایی چون «ظرفیت نهادی دولت ایران»، «میزان استقلال سیاست صنعتی»، «ساختار قدرت در نظم جهانی» و «میزان تنش ژئوپلیتیکی با غرب» از جمله مهم‌ترین پیشران‌های مؤثر شناسایی شدند. در گام نهایی، با تمرکز بر دو عدم قطعیت مهم یعنی: وضعیت نظم ژئوپلیتیکی آینده تحول یا ایستایی در ساختار حکمرانی اقتصادی داخلی ایران؛ چهار سناریوی کلان ترسیم شد که در آن‌ها مسیرهای متفاوت الگوبرداری از تجربه توسعه چین در ایران تحلیل شده است.

1 World Bank

2 IMF

3 UNCTAD

۴ چشم‌انداز ۱۴۰۴، برنامه‌های توسعه پنج‌ساله، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

یافته‌های پژوهش

چالش‌های ساختاری ایران در مسیر بومی‌سازی الگوی توسعه اقتصادی چین نارسایی‌های ساختار نهادی و حکمرانی

ساختار حکمرانی در ایران با ضعف انسجام نهادی، تعارض مأموریت‌های نهادهای اجرایی و خلأ نظام برنامه‌ریزی یکپارچه مواجه است، نهادهای تصمیم‌گیر، با تداخل وظایف، فقدان هماهنگی و عدم پاسخگویی متقابل مواجه هستند. (دره شیری، ۱۴۰۳: ۶۱) تنوع مراکز قدرت همچون (رهبری، مجلس خبرگان، مجلس تشخیص مصلحت، مجلس شورای اسلامی، دولت، شوراهای مختلف تصمیم‌گیر و نهادهای نظامی-اقتصادی) سبب تضاد در فرآیند سیاست‌گذاری، موازی‌کاری و فقدان پاسخ‌گویی ساختاری شده است. این چندپارگی در تصمیم‌گیری، تعارض منافع میان نهادهای تخصصی از دلایل اصلی ناکارآمدی سیاست‌گذاری در کشور به شمار می‌رود. در نتیجه، کارآمدی اجرایی کاهش یافته، پاسخ‌گویی افقی و عمودی تضعیف شده و شکاف میان دولت و جامعه تعمیق یافته است.

وابستگی به منابع طبیعی و ناکارآمدی در تنوع‌بخشی به اقتصاد

اقتصاد ایران همچنان به شدت وابسته به درآمدهای نفتی است و الگوی اقتصاد رانتی - دولتی همچنان قالب است، با وجود دهه‌ها تأکید بر سیاست‌های تنوع‌بخشی، سهم صادرات غیرنفتی و بخش خصوصی واقعی در تولید ناخالص داخلی همچنان محدود باقی مانده است. این وضعیت، بیانگر ضعف ساختاری در عبور از اقتصاد منابع محور به اقتصاد تولید محور و دانش‌بنیان است. ساختاری که نه تنها مانع ارتقای بهره‌وری شده؛ بلکه موجب تضعیف انگیزه‌های کارآفرینی و کاهش رقابت‌پذیری اقتصاد شده است. (کریمی‌فرد،

بحران اعتماد اجتماعی و مشروعیت سیاست گذاری

یکی از موانع بنیادین در مسیر بومی سازی الگوهای موفق توسعه در ایران، بحران اعتماد عمومی و شکاف روزافزون میان دولت و جامعه است. در سال های اخیر، تکرار وعده های تحقق نیافته، بی ثباتی در سیاست گذاری اقتصادی و ناکامی در بهبود معیشت، موجب کاهش مشروعیت تصمیم گیری های اقتصادی و گسترش بدبینی عمومی شده است. (شریفی ۱۳۹۷: ۸۴)

موانع در جذب سرمایه و فناوری

عدم ثبات سیاستی، تحریم های بین المللی و نبود امنیت سرمایه گذاری از مهم ترین عوامل بازدارنده در جذب سرمایه گذاری خارجی و انتقال فناوری پیشرفته به ایران است. در سطح داخلی، بی ثباتی سیاستی، تغییرات مکرر در مقررات اقتصادی، نبود امنیت حقوقی برای سرمایه گذاران و ضعف نظام داوری و حمایت قضایی از حقوق مالکیت، موجب کاهش جذابیت ایران برای سرمایه گذاران خارجی شده است. در حالی که چین موفق شد از طریق سیاست «درهای باز» و منطقه های آزاد تجاری، شرکت های خارجی را به انتقال فناوری ترغیب کند، ایران حتی در اجرای سیاست هایی مانند اقتصاد مقاومتی نیز دچار تناقضات ساختاری بوده است.

ضعف در نظام آموزشی، نوآوری و زیرساخت های دیجیتال

یکی از تفاوت های بنیادین میان الگوی توسعه چین و شرایط ساختاری ایران، در حوزه های سرمایه انسانی، نوآوری فناورانه و زیرساخت های دیجیتال مشهود است. ایران با چالش های جدی در این زمینه مواجه است، مهاجرت گسترده نخبگان علمی، پیوند ضعیف میان دانشگاه و صنعت، تمرکز آموزشی بر دانش نظری به جای مهارت محوری و نرخ پایین سرمایه گذاری در تحقیق و توسعه (حدود ۰.۸٪ GDP) از جمله موانع اصلی ارتقای ظرفیت فناورانه کشور هستند. به علاوه، ضعف در زیرساخت های دیجیتال، نبود اکوسیستم نوآوری منسجم و محدودیت های بین المللی در همکاری علمی-فنی، موجب عقب ماندگی

فناوری و تضعیف رقابت‌پذیری اقتصادی شده است. (OECD, 2023) و (Scopus, 2023)

تطبیق‌پذیری یا ناسازگاری ساختاری

در چین، توسعه اقتصادی در سایه یک دولت توسعه‌گرا با رویکرد عمل‌گرایانه و نظامی سلسله‌مراتبی از بالا به پایین تحقق یافت؛ در این ساختار، ثبات سیاسی، انسجام نهادی و اولویت توسعه بر دیگر اهداف حاکم بود. (Shambaugh, 2008:76) در مقابل، ایران فاقد یک دولت توسعه‌گرا در معنای کلاسیک آن است. تعارض منافع میان نهادهای حاکمیتی، نوسانات سیاست‌گذاری، و غلبه منطق توزیعی بر تولیدی، مانع از شکل‌گیری سیاست‌های کلان هماهنگ و پایدار شده است (دره شیری، ۱۴۰۳:۶۵) ایران بیشتر در دام شعار زدگی، فقدان ارزیابی و ضعف نهادی در اجرای سیاست‌ها گرفتار بوده است.

پیشران‌های کلیدی در مسیر بومی‌سازی الگو

پیشران‌ها نیروهای نظام‌مند و اثرگذاری هستند که با روندی پایدار، مسیرهای آینده را شکل می‌دهند. در چارچوب این پژوهش، پیشران‌ها در چهار سطح ساختاری، نهادی، فناورانه و ژئوپلیتیکی دسته‌بندی می‌شوند:

پیشران‌های ساختاری (لایه ساختاری)

حکمرانی: از منظر حکمرانی، نظام سیاسی ایران از چندگانگی مراکز تصمیم‌گیری، ضعف در هماهنگی افقی و عمودی میان نهادها و ناپایداری در سیاست‌گذاری رنج می‌برد. ساختار حکمرانی در ایران با تمرکز بر چند نهاد اصلی (دولت، مجلس، نهادهای نظارتی و فرا دولتی) و پیچیدگی‌های درون‌ساختی، تأثیر مستقیمی بر موفقیت هرگونه برنامه توسعه دارد. این در حالی است که نظام سیاسی چین از دهه ۱۹۸۰ به بعد، با تمرکز بر حاکمیت با ثبات، قدرت اجرایی متمرکز و هماهنگی نهادی، توانست اهداف توسعه‌ای را با برنامه‌ریزی منسجم پیش ببرد. این تفاوت بنیادین، میزان تحقق‌پذیری الگوی چینی در بستر ایران را محدود می‌کند.

جمعیت: تحولات جمعیتی یکی از پیشران‌های کلیدی در مسیر توسعه کشورها محسوب می‌شود. تجربه چین در دهه‌های پایانی قرن بیستم نشان داد که هم زمانی پنجره جمعیتی با سیاست‌های صنعتی سازی و توسعه آموزش، موجب رشد بهره‌وری و جهش اقتصادی شد. در این دوره، نسبت جمعیت فعال به جمعیت وابسته در چین افزایش یافت و ساختار جمعیت جوان و آموزش دیده نقش مؤثری در فرآیند توسعه ایفا کرد. در مقابل، ایران با عبور از دوره طلایی پنجره جمعیتی، اکنون با چالش‌هایی همچون افزایش نرخ سالمندی، کاهش نرخ باروری و مهاجرت نخبگان مواجه است. مطالعات انجام شده در مورد آینده تحولات باروری در ایران، نشان می‌دهد، افراد متولدشده در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ (اوج تولدهای دهه‌های اخیر) به تدریج از مرحله ازدواج و فرزند آوری عبور می‌کنند و به اصطلاح توان درونی جمعیت، در حال کم شدن است و به احتمال زیاد، با استمرار وضع موجود انتظار می‌رود نرخ باروری، در کمتر از حد جایگزینی تثبیت گردد. همچنین متوسط نرخ رشد جمعیت نیز از ۳.۷ درصد در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ به ۱.۲۴ درصد در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ و نرخ رشد طبیعی جمعیت در سال ۱۴۰۲ به حدود ۰.۷ درصد رسیده است (موسسه تحقیقات جمعیت کشور، خرداد ۱۴۰۳).

اقتصاد ملی: اقتصاد ایران همچنان با ساختاری متکی بر منابع طبیعی، به ویژه نفت و گاز، شناخته می‌شود. در بودجه سال ۱۴۰۴، درآمدهای نفتی ایران حدود ۳۵.۱٪ از کل منابع بودجه را تشکیل می‌دهد (مرکز پژوهش‌های مجلس، آبان ۱۴۰۳) که نشان‌دهنده تداوم وابستگی به درآمدهای ناپایدار نفتی است. اقتصاد ایران در سال (۱۴۰۲) رشد ۵ درصدی را تجربه کرد این عدد در سال (۱۴۰۳) به محدود ۳ درصد رسید، بانک جهانی انتظار دارد این روند کاهشی ادامه پیدا کند و رشد اقتصادی ایران در سال‌های ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ به ترتیب به ۲.۷ و ۲.۲ درصد کاهش یابد. (دنیای اقتصاد، دی ۱۴۰۳) این در حالی است که تجارب کشورهای چینی و کره جنوبی نشان می‌دهد تنوع بخشی به پایه‌های تولید صنعتی، تمرکز بر صادرات محصولات با فناوری متوسط و بالا و کاهش نقش درآمدهای خام در بودجه دولت، از ارکان جهش توسعه‌ای بوده‌اند.

پیشران‌های نهادی-حکمرانی (لایه ساختاری و رویدادی)

پیشران‌های نهادی-حکمرانی به عواملی اشاره دارند که کیفیت اداره عمومی، اعتماد نهادی، مشروعیت دولت و کارایی نهادهای برنامه‌ریز را شکل می‌دهند. این پیشران‌ها، هم چون سازوکارهای تصمیم‌گیری، پاسخ‌گویی، کنترل فساد و اجرای قانون، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت یا شکست مسیرهای توسعه ایفا می‌کنند.

حاکمیت قانون: بانک جهانی حکمرانی خوب را بر اساس شش ویژگی تعریف می‌کند، پاسخ‌گویی، کیفیت مقررات، اثربخشی دولتی، ثبات سیاسی، حاکمیت قانون و کنترل فساد (کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، خرداد ۱۳۹۵). تضمین اجرای قوانین عادلانه، شفاف و قابل پیش‌بینی، یکی از بنیادهای حکمرانی خوب است. کشورهایی که این پیشران قوی دارند، فضای کسب‌وکار و امنیت حقوقی بهتری فراهم می‌کنند. در شاخص حکمرانی جهانی بانک جهانی، ایران در رتبه ۱۸۹ از ۲۰۰ کشور قرار دارد. این رتبه نشان‌دهنده ضعف در ابعاد مختلف حکمرانی است. فساد نظام حکمرانی را تضعیف کرده و اعتماد عمومی را کاهش می‌دهد، ایران با مسائل زیادی در زمینه حکمرانی خوب مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها قانون‌گریزی و فساد فزاینده در لایه‌های مختلف جامعه به ویژه مسئولان است و همین امر افزون بر آنکه جریان توسعه و پایداری آن را در کشور به چالش می‌کشد، در سطح جهانی و بین‌المللی نیز تابلویی زشت از ایران را به جهانیان می‌نمایاند. (دوله، سیف الهی و زنجانی، ۱۳۹۷:۴)

کنترل فساد: انحصارگری اقتصادی از فرصت‌های کلان تا کالاهای اساسی و موردنیاز مردم در کشور همواره مسئله آفرین بوده است. فسادهای شبکه‌ای چند هزارمیلیاردی، وام‌های کلان بدون بازگشت، اختلاس در بانک‌ها، صندوق‌ها و فیش‌های حقوقی به اصلاح نجومی، مصادیقی از انحصارگری‌های است که در لایه‌های مختلف جامعه هم به صورت عمودی و هم افقی مشاهده می‌شود. (دوله، سیف الهی و زنجانی: ۴-۵: ۱۳۹۷)

پاسخگویی و شفافیت: یکی از معیارهای حکمرانی مطلوب که شفافیت را به همراه دارد، آزادی رسانه است که سران کشور را ملزم به پاسخ‌گویی می‌کند. در چنین فضایی، مقامات از رسانه‌ها می‌ترسند چون اگر برخلاف قانون رفتار کنند بالاخره یک خبرنگار یا یک رسانه متوجه آن خواهد شد (دیپلماسی ایرانی، مهر ۱۴۰۳). پاسخ‌گویی یعنی الزام به اینکه مقامات بر اساس قدرت و وظایفشان به ذی‌نفعان جواب دهند، بر مبنای انتقادات و الزامات عمل کنند و مسئولیت شکست، بی‌کفایتی یا نقایص را بپذیرند.

مشارکت مردمی و جامعه مدنی: مشارکت فعال شهروندان و حضور جامعه مدنی در فرآیندهای تصمیم‌گیری، باعث بهبود کیفیت سیاست‌گذاری و کاهش تمرکز قدرت می‌شود. اعتماد اجتماعی، آمادگی و زمینه بالقوه شهروندان برای همکاری و آمادگی آن‌ها برای وارد شدن در فعالیتهای مدنی را نشان می‌دهد. با این نگاه در سطح خرد، در پرتو سرمایه اجتماعی، اعضای جامعه به هم اعتماد می‌کنند و بر مبنای این اعتماد به تشکیل گروه‌ها و سازمان جدید و همکاری در چارچوب آن‌ها مبادرت می‌ورزند. (دوله، سیف الهی و زنجانی، ۱۳۹۷: ۲۳)

کارآمدی دولت: کشوری موفق است که حکمرانان آن به لحاظ وسعت اندیشه و برنامه‌ریزی، ۵۰ سال از جامعه جلوتر باشند. کشوری که ثروت تولید نکند و به فکر سی سال آینده نباشد، چگونه می‌تواند صرفاً خود را مدیریت کند؟ (دیپلماسی ایرانی، آبان ۱۴۰۳). اثربخشی دولت، بیانگر کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله است که شامل مقولات ذهنی همچون کیفیت تهیه و تدارک خدمات عمومی یا کیفیت نظام اداری، صلاحیت و شایستگی کارگزاران، استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی است. (کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، خرداد ۱۳۹۵)

ثبات سیاسی و امنیت: میزان تفکیک قدرت سیاسی از قدرت اقتصادی بسیار مهم است، هر قدر این دو منبع قدرت از هم جدا باشند به همان میزان در یک کشور شفافیت، قانون‌مداری و حکمرانی مطلوب وجود دارد. (دیپلماسی ایرانی، مهر ۱۴۰۳). ثبات سیاسی، زمینه را برای تصمیم‌گیری بلندمدت و سرمایه‌گذاری فراهم می‌کند و از آشفتگی نهادی جلوگیری می‌کند. هر قدر که دولت‌ها پاسخگوتر و کارآمدتر باشند ثبات سیاسی بیشتر،

حاکمیت قانون گسترده تر و فساد محدودتر شده باشد، حکمرانی خوب برقرار می شود. (کنفرانس بین المللی نخبگان مدیریت، خرداد ۱۳۹۵)

انعطاف پذیری نهادی و ظرفیت اصلاح: به میزان توانایی نهادهای حکومتی در مواجهه با تغییرات محیطی، اصلاح ساختارهای ناکارآمد، به روز رسانی سیاست ها و تطبیق پذیری با شرایط جدید گفته می شود. کشورهایی با نهادهای منعطف، در برابر بحران های آسیب پذیری کمتری دارند و امکان اصلاح تدریجی و ماندگار در آنها بیشتر است. در ایران به دلیل ساختارهای بوروکراتیک غیر منعطف، تمرکز قدرت و وابستگی به نهادهای ناکارآمد، اصلاحات اغلب با مقاومت های ساختاری مواجه اند.

پیشران های فناورانه و زیرساختی (لایه رویدادی)

سطح توسعه زیرساخت های فیزیکی و دیجیتال: زیرساخت های فیزیکی (حمل و نقل، انرژی، مناطق صنعتی) و دیجیتال (اینترنت، شهرهای هوشمند، داده محور شدن خدمات عمومی) بستر اصلی برای تحقق توسعه صنعتی نوین به شمار می روند. در ابتدای سال ۲۰۲۵، حدود ۷۳.۲ میلیون نفر در ایران از اینترنت استفاده می کردند که معادل ۷۹.۶٪ از جمعیت کشور است. همچنین، تعداد کاربران شبکه های اجتماعی به حدود ۴۸ میلیون نفر رسیده است. این ارقام نشان دهنده نفوذ بالای فناوری ارتباطی است، اما کیفیت خدمات، توسعه زیرساخت ابری، مراکز داده و پوشش پهنای باند در مناطق محروم همچنان نیازمند ارتقا است. (DigitalReport, March 2025)

ظرفیت درون زایی فناوری و نوآوری: ظرفیت یک کشور برای جذب فناوری های نو، بومی سازی و تولید فناوری های بومی، شاخصی کلیدی برای عمق یافتگی توسعه فناورانه است. طبق آخرین آمارهایی که مرکز آمار ایران سهم R&D از GDP در سال ۱۳۹۷ معادل ۰.۶۵ درصد بوده است که این سهم در سال ۱۳۹۸ با ۰.۰۷ درصد کاهش به ۰.۵۸ درصد رسید. با روند افزایشی میزان R&D در سال ۱۳۹۹، سهم پژوهش از GDP همچنان بدون تغییر نسبت به سال قبل ۰.۵۸ درصد باقی ماند که سال اوج همه گیری کرونا در دنیا هم به شمار می رفت. سال ۱۴۰۰ به نوعی سال رونق بودجه R&D ایران به شمار

می‌رفت به گونه‌ای که افزایش سهم R&D از ۰.۵۸ درصد به ۰.۶۸ درصد را به دنبال داشت که این سهم رشد ۰.۱ درصدی داشته است. در بازه ۶ ماهه سال ۱۴۰۱، سهم R&D ایران نیز با کاهش ۰.۲۶ درصدی به ۰.۴۲ درصد رسید. در این بین، در بررسی بازه ۵ ساله وضعیت R&D و سهم آن از GDP، به رغم افزایش چشمگیر حجم R&D، سهم آن از GDP کاهش ۰.۲۳ درصدی داشته است که خبر از وضعیت نابسامان تحقیق و توسعه در کشور دارد. ضعف در پیوند میان دانشگاه، صنعت و دولت و نبود اکوسیستم نوآوری پایدار از چالش‌های اساسی است. (فرهیختگان، اسفند ۱۴۰۱)

پیشران‌های ژئوپلیتیکی (لایه رویدادی و جهان‌بینی)

جغرافیای استراتژیک و منابع طبیعی (موقعیت ترانزیتی): کنترل مناطق مهم جغرافیایی (مثل تنگه هرمز، کانال سوئز) و منابع انرژی (نفت، گاز) عامل تعیین‌کننده‌ای در رقابت‌های ژئوپلیتیکی است. تنگه هرمز به عنوان یکی از تنگه‌های استراتژیک جهان، نقش بسیار مهمی در تأمین انرژی و تجارت جهانی ایفا می‌کند. (سیویلیکا، آذر ۱۴۰۳) جایگاه ترانزیتی ایران در پروژه‌های چینی می‌تواند مزیت نسبی توسعه ایجاد کند. ایران به عنوان یک کریدور ترانزیتی مهم بین چین و اروپا شناخته می‌شود. با این حال، تحریم‌ها و تنش‌های منطقه‌ای مانع بهره‌برداری کامل از این موقعیت شده است.

قدرت نظامی و اتحادهای امنیتی: قدرت نظامی به عنوان یکی از مؤلفه‌های بنیادین ژئوپلیتیک، نقش مهمی در شکل‌دهی به سیاست خارجی کشورها، بازدارندگی تهدیدات و تأثیرگذاری بر ساختار نظم منطقه‌ای ایفا می‌کند. در قرن بیست و یکم، قدرت نظامی نه تنها به توانایی سخت‌افزاری مانند تجهیزات پیشرفته، نیروی انسانی و ظرفیت‌های تسلیحاتی وابسته است، بلکه شامل شبکه‌های اطلاعاتی، سایبری و توان عملیات فرامرزی نیز می‌شود. در منطقه خلیج فارس، توازن قوا به شدت تحت تأثیر حضور نظامی ایالات متحده و پیمان‌های امنیتی دوجانبه با کشورهای عربی حوزه خلیج فارس (نظیر عربستان، امارات و بحرین) است. این وضعیت باعث شده جمهوری اسلامی ایران، به منظور ایجاد بازدارندگی،

توسعه ظرفیت‌های دفاعی مستقل، افزایش توان موشکی، دریایی و پهپادی را در اولویت قرار دهد.

الگوهای جدید همکاری‌های شرقی (با چین، روسیه، هند): الگوهای جدید همکاری‌های شرقی، از مهم‌ترین پیشران‌های ژئوپلیتیکی در دهه‌های اخیر به شمار می‌روند که در نتیجه تغییر موازنه قدرت جهانی و ظهور قدرت‌های نوظهور اقتصادی و نظامی، در حال بازتعریف نظم بین‌المللی هستند. در این چارچوب، کشورهای شرقی با تأکید بر چندجانبه‌گرایی، مخالفت با سلطه‌گرایی غرب و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای، در تلاش‌اند نظم اقتصادی و امنیتی مستقلی از بلوک غرب ایجاد کنند. الگوهای همکاری شرقی این امکان را برای ایران فراهم می‌سازند که در مقابل فشارهای اقتصادی و سیاسی غرب، از ظرفیت‌های قدرت‌های نوظهور بهره‌گیرد و تنوع‌بخشی در روابط خارجی خود را دنبال کند. با این حال، این همکاری‌ها با چالش‌هایی همچون رقابت درون شرقی (چین و هند)، ناهماهنگی منافع و محدودیت‌های ساختاری مواجه‌اند. بهره‌برداری مؤثر ایران از این فرصت‌ها، نیازمند دیپلماسی متوازن، انعطاف‌پذیری نهادی و تعریف منافع ملی روشن در این تعاملات است.

رقابت‌های منطقه‌ای و جهانی: رقابت میان قدرت‌های بزرگ جهانی، به ویژه ایالات متحده-چین، به عنوان یکی از مهم‌ترین متغیرهای ژئوپلیتیکی قرن ۲۱، تأثیر عمیقی بر سیاست خارجی کشورها و نظم منطقه‌ای دارد. تنش‌های فزاینده میان واشنگتن و پکن در حوزه‌هایی مانند فناوری، تجارت، امنیت سایبری و نظامی سازی اقیانوسی هند و آرام، نظم بین‌المللی را با نوعی بازآرایی مواجه کرده است. تنش‌های بین چین و آمریکا فرصت‌هایی برای تقویت روابط ایران با چین و ایران با آمریکا فراهم کرده است که ایران باید با در نظر گرفتن منافع ملی در تقویت این روابط در دو جناح تلاش کند و توازن سیاست خارجه خود را برقرار سازد. با این حال، بی‌ثباتی منطقه‌ای و فشار تحریم‌ها از عدم قطعیت‌های مهم در این زمینه هستند. بنابراین، ایران ناگزیر است با اتخاذ راهبردی انعطاف‌پذیر، به گونه‌ای عمل کند که ضمن حفظ استقلال استراتژیک، از مزایای همکاری با دو بلوک قدرتمند بهره‌مند شود و از تبدیل شدن به ابزار ژئوپلیتیکی در رقابت میان قدرت‌ها جلوگیری کند.

تغییرات ایدئولوژیک و سیاسی در قدرت‌ها: تحولات در ساختارهای سیاسی و تغییر در گفتمان‌های ایدئولوژیک در میان قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای، یکی از پیشران‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری نظم آینده به شمار می‌آید. این تغییرات می‌توانند بر اولویت‌های سیاست خارجی، الگوهای ائتلاف‌سازی و نوع مداخله در مناطق مختلف جهان اثرگذار باشند. برای نمونه، چرخش سیاست خارجی ایالات متحده از مداخله‌گرایی لیبرال به تمرکز درون‌گرایانه در دوره اول ترامپ و سپس بازگشت نسبی به همکاری چندجانبه در دولت بایدن، نشان‌دهنده اهمیت تغییرات ایدئولوژیک در تعیین نقش‌آفرینی جهانی است. در سطح منطقه‌ای، تغییرات داخلی در کشورهای کلیدی مانند عربستان سعودی، ترکیه و ایران (در نوسان میان گرایش‌های عمل‌گرا و ایدئولوژیک) نه تنها بر رفتار بازیگران منفرد، بلکه بر شکل‌گیری یا فروپاشی نظم‌های منطقه‌ای نیز اثرگذارند.

پیشران‌های دیپلماسی اقتصادی (لایه رویدادی و جهانی‌بینی)

توافقات تجاری و همکاری‌های منطقه‌ای هدفمند: چین با انعقاد توافقاتی چندجانبه مانند گسترش ابتکار کمربند و راه توانسته دسترسی خود را به بازارهای بزرگ و مسیرهای استراتژیک تسهیل کند. ایران نیز با عضویت در سازمان همکاری شانگهای ظرفیت ورود به چنین شبکه‌هایی را دارد، اما برای بهره‌برداری واقعی، نیازمند فعال‌سازی دیپلماسی اقتصادی در قالب توافقات دو یا چندجانبه مکمل است.

جذب سرمایه‌گذاری خارجی مبتنی بر مزیت‌های رقابتی: طبق داده‌های آنکتاد^۱ در سال ۲۰۲۳، ایران تنها حدود ۱.۴۲ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را جذب کرده است این رقم با ظرفیت انرژی، موقعیت ترانزیتی و بازار داخلی کشور همخوانی ندارد. در الگوی چین، جذب FDI با بسته‌های مشوق، ثبات نهادی و تضمین حقوق سرمایه‌گذاران همراه بوده است، مدلی که در صورت بومی‌سازی، می‌تواند محرک رشد صنعتی ایران شود. (UNCTAD, 2023)

1 UN Trade and Development (UNCTAD)

تنوع بخشی به اقتصاد و بازارها: چین با کاهش وابستگی به صادرات محصولات اولیه و ورود به زنجیره های ارزش جهانی، توانست ساختار اقتصاد خود را متنوع کند. ایران نیز می تواند با استفاده از توافقات منطقه ای و ایجاد پیوندهای صادراتی در آسیا و اوراسیا، وابستگی به صادرات نفت خام را کاهش دهد.

انتقال فناوری و نوآوری به عنوان ابزار دیپلماسی اقتصادی: در تجربه چین، مشارکت در پروژه های مشترک تحقیق و توسعه و انتقال فناوری از طریق همکاری با شرکت های خارجی، نقشی کلیدی در ارتقای صنعتی ایفا کرده است. ایران نیز می تواند با دیپلماسی فعال در حوزه فناوری های نوین، از مسیر سرمایه گذاری مشترک و تبادل علمی، این تجربه را بومی سازی کند.

تعامل متوازن با قدرت های بزرگ اقتصادی: چین با رویکردی چندجانبه گرایی متوازن توانسته روابط خود را هم زمان با ایالات متحده، اتحادیه اروپا و اقتصادهای نوظهور حفظ کند. در ایران الگوبرداری از این سیاست می تواند از وابستگی بیش از حد به یک شریک تجاری خاص جلوگیری کرده و انعطاف پذیری در سیاست خارجی اقتصادی را افزایش دهد.

عدم قطعیت های بحرانی در مسیر بومی سازی الگو (لایه جهانی بینی و اسطوره)
عدم قطعیت ها متغیرهایی هستند که آینده آن ها مبهم است و تغییر در آن ها می تواند اثرات سیستمی و تعیین کننده بر سناریوهای توسعه داشته باشد. در این پژوهش، مهم ترین عدم قطعیت ها به شرح زیرند:

سرنوشت نظم بین المللی و جایگاه ایران در آن

آینده تحریم ها، نظم پسا آمریکایی و امکان ادغام ایران در نظم نوظهور جهانی (چه در قالب محور شرق و چه نظم چندقطبی)، متغیر کلیدی در تعیین مسیر توسعه اقتصادی است. تجربه چین نشان داده که ادغام راهبردی در اقتصاد جهانی و بهره برداری از شبکه های تجارت و سرمایه گذاری بین المللی، نقش حیاتی در موفقیت آن داشته است.

تحول در نهاد دولت و اراده اصلاحات ساختاری

میزان اراده و توانایی دولت در اجرای اصلاحات ساختاری از جمله مبارزه با فساد، تمرکززدایی و اصلاح نظام مالی و بانکی، یکی از عوامل کلیدی موفقیت بومی سازی است. مطالعات اخیر نشان می دهند که ضعف های نهادی و ناکارآمدی در این زمینه، مهم ترین مانع توسعه اقتصادی پایدار در ایران بوده اند. آیا اراده و ظرفیت تحول در نظام حکمرانی (به ویژه مبارزه با فساد، تمرکززدایی، اصلاح نظام مالی و بانکی) به وجود خواهد آمد؟

پذیرش اجتماعی الگوی توسعه اقتدارگرا

یکی از مهم ترین چالش ها، میزان پذیرش جامعه ایران نسبت به توسعه اقتصادی بدون تغییرات سیاسی و مشارکت دموکراتیک است. تحقیقات اجتماعی نشان می دهد که سطح مقاومت یا پذیرش این مدل توسعه به نگرش نسل های جوان، نخبگان و گروه های مختلف اجتماعی بستگی دارد و می تواند در پایداری سیاست های توسعه اثرگذار باشد. تا چه حد جامعه ایران پذیرای توسعه اقتصادی بدون تحول سیاسی و مشارکت دموکراتیک خواهد بود؟

دینامیک های درونی اقتصاد ایران (شوک ها و بی ثباتی ها)

نوسانات ارزی، تورم مزمن، کسری بودجه و فرار سرمایه از چالش های مکرر اقتصاد ایران است که فضای کسب و کار را نامطمئن کرده و روند توسعه را کند می کند. آخرین گزارش بانک جهانی درباره وضعیت اقتصادی ایران تأکید می کند که مهار این بی ثباتی ها برای تحقق اهداف توسعه حیاتی است. (World Bank, 2025) نوسانات ارزی، بحران های بودجه ای، تورم مزمن و فرار سرمایه چقدر استمرار خواهند داشت یا مهار می شوند؟

تغییر اقلیم و محدودیت های زیست محیطی

بحران آب، بیابان زایی و آلودگی به عنوان محدودیت های اساسی توسعه صنعتی و زیرساختی مطرح اند. گزارش محیط زیست سازمان ملل بیان می کند که این چالش ها اگر

به‌درستی مدیریت نشوند، می‌تواند هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی سنگینی به همراه داشته باشند که حتی مدل توسعه موفق چین نیز با آن مواجه بوده است.

بحث: سناریوها

در این بخش با انتخاب دو عدم قطعیت محوری به تدوین سناریوها پرداخته می‌شود. بر اساس تحلیل لایه‌های علی، دو محور اصلی عدم قطعیت به‌عنوان مهم‌ترین محورهای سناریونویسی انتخاب می‌شوند:

محور اول: اراده و ظرفیت دولت برای اصلاحات ساختاری و بومی‌سازی فعالانه الگو (زیاد (فعال، مؤثر، اصلاح‌طلب) / کم (ضعیف، کند، محافظه‌کار)

محور دوم: وضعیت نظم بین‌الملل و سطح گشایش در روابط خارجی ایران (محور شرق گرا) (تعامل با چین، روسیه، و سایر قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی) / تداوم انزوا (تحریم‌ها، فشارهای بین‌المللی، کم تعامل))

جدول ۱- چهار سناریو آینده بومی‌سازی الگوی توسعه چین در ایران

محورها	تعامل‌گرایی شرقی	تداوم انزوا
اصلاحات ساختاری فعال	سناریو ۱: جهش آسیایی	سناریو ۲: توسعه در حصار
اصلاحات محدود یا غیر مؤثر	سناریو ۳: فرصت سوزی ساختاری	سناریو ۴: انزوای فرو پاشنده

سناریو ۱: جهش آسیایی (مطلوب‌ترین سناریو)

- دولت با اتخاذ الگوی دولت توسعه‌گرا و تمرکز بر اصلاحات نهادی، توان بومی‌سازی الگوی چینی را دارد.
- روابط منطقه‌ای و بین‌المللی گسترش یافته، مشارکت در پروژه‌هایی مانند BRI و جذب سرمایه و فناوری میسر می‌شود.
- رشد اقتصادی بالا، توسعه صنعتی صادرات محور، تنوع اقتصادی، زیرساخت‌های پیشرفته و کاهش فقر ساختاری، چشم‌انداز بلندمدت کشور را بهبود می‌بخشد.

جدول ۲- شاخص‌های پیش‌نگر، پیامدهای سیاستی (سناریو جهش آسیایی)

پیامدهای سیاستی ^۱	شاخص‌های پیش‌نگری ^۲
پیشنهاد تشکیل کارگروه‌های ویژه بین دولت و بخش خصوصی برای تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی	تصویب و اجرای اصلاحات ساختاری اقتصادی (خصوصی‌سازی شفاف، اصلاح نظام مالیاتی و بانکی)
تثبیت چارچوب‌های حقوقی برای حمایت از سرمایه‌گذاری	افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در زیرساخت‌های کلان
تمرکز بر نوسازی صنعتی، توسعه صادرات غیرنفتی و پیوند با زنجیره ارزش منطقه‌ای	تقویت همکاری راهبردی با چین در قالب پروژه‌های مشترک صنعتی
ایجاد نهاد ملی آینده‌پژوهی توسعه و طراحی نقشه راه تحول ساختاری	بهبود رتبه ایران در شاخص‌هایی مانند "سهولت کسب و کار" و "فساد ادراک‌شده"

سناریو ۲: توسعه در حصار (اصلاحات فعال، اما تحریم‌ها محدودیت زا)

- اراده داخلی برای اصلاحات وجود دارد، اما تداوم تحریم‌ها و انزوای بین‌المللی موجب محدودیت در جذب سرمایه، فناوری و پیوند با زنجیره‌های جهانی می‌شود.
- توسعه با منابع داخلی و همکاری محدود با شرق (به‌ویژه چین و روسیه) ادامه می‌یابد، اما با ریسک ناپایداری و کندی همراه است.
- توسعه کند، تکیه به منابع داخلی و آسیب‌پذیری بالا نسبت به شوک‌ها

۱ الزامات یا اقدامات توصیه‌شده برای مواجهه با پیامدهای هر سناریو.

۲ علائمی که ظهور یا احتمال تحقق هر سناریو را نشان می‌دهند.

جدول ۳- شاخص‌های پیش‌نگر، پیامدهای سیاستی (سناریو توسعه در حصار)

پیامدهای سیاستی	شاخص‌های پیش‌نگر
توسعه شبکه دیپلماسی اقتصادی در آسیا و تمرکز بر دیپلماسی منطقه‌ای	آغاز برخی اصلاحات در ساختارهای اقتصادی و نهادی اما بدون گشایش بین‌المللی
مدیریت هوشمند وابستگی به شرکای شرقی و جلوگیری از وابستگی نامتقارن	تمرکز سرمایه‌گذاری در همکاری با شرکای شرقی و منطقه‌ای
تقویت ظرفیت‌های درون‌زا از جمله نوآوری، آموزش فنی و زنجیره تأمین داخلی	ادامه محدودیت‌های مالی و بانکی بین‌المللی
توسعه پیمان‌های دوجانبه تجارت ترجیحی برای جبران تحریم‌های غربی	افزایش وابستگی به چین و روسیه برای تأمین مالی و فناوری

سناریو ۳: فرصت سوزی ساختاری (بازار بین‌المللی باز، اصلاحات ناکافی)

- بستر بین‌المللی مساعد است (رفع بخشی از تحریم‌ها، فرصت‌های سرمایه‌گذاری خارجی)، اما دولت به دلیل ضعف نهادی و تضادهای درون ساختاری از این فرصت استفاده نمی‌کند.
- الگوهای توسعه‌ای در سطح شعار باقی می‌مانند و ایران از موج جدید آسیایی سازی توسعه جا می‌ماند.

جدول ۴- شاخص‌های پیش‌نگر، پیامدهای سیاستی (فرصت سوزی ساختاری)

پیامدهای سیاستی	شاخص‌های پیش‌نگر
اصلاحات در نظام بودجه‌ریزی و برنامه‌ریزی کلان	کاهش سطح تحریم‌ها و فراهم شدن امکان تعامل بین‌المللی
ضرورت ایجاد اجماع نخبگان برای تغییر مسیر حکمرانی توسعه	تعلل دولت در اصلاحات اقتصادی، ادامه رانت‌خواری و عدم انسجام نهادی
افزایش نقش نهادهای مدنی و کارشناسی در فشار برای اصلاح ساختاری	افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در منطقه اما بی‌نصیب ماندن ایران
اصلاح قانون‌گذاری در زمینه حمایت از بخش خصوصی و ارتقاء رقابت‌پذیری	ناکارآمدی بودجه‌ریزی توسعه‌ای و تعلیق برنامه‌های کلان

سناریو ۴: انزوای فروپاشنده (بدترین سناریو)

- فقدان اصلاحات درونی، فساد سیستماتیک، ناکارآمدی بوروکراتیک و تداوم تحریم‌ها، اقتصاد ایران را در مسیر رکود مزمن، مهاجرت نخبگان، و افزایش نارضایتی اجتماعی قرار می‌دهد.
- بومی‌سازی الگوی توسعه چینی نه تنها موفق نمی‌شود بلکه به یک تلاش شکست‌خورده برای تقلید سطحی تبدیل می‌گردد.

جدول ۵- شاخص‌های پیش‌نگر، پیامدهای سیاستی (انزوای فرو پاشنده)

پیامدهای سیاستی	شاخص‌های پیش‌نگر
برنامه‌های حمایتی کوتاه‌مدت برای جلوگیری از فروپاشی اجتماعی	افزایش شدید نرخ تورم، بیکاری و مهاجرت نخبگان
تمرکز اضطراری بر ثبات اجتماعی، امنیت غذایی و حمایت حداقلی از اقشار آسیب‌پذیر	تداوم تحریم‌های چندجانبه و شکست مذاکرات دیپلماتیک
اصلاحات فوری در نظام بودجه‌ای و کنترل فساد برای احیای حداقلی اعتماد عمومی	گسترش اعتراضات اجتماعی و کاهش سرمایه اجتماعی
برنامه‌ریزی برای تاب‌آوری ملی با اتکا بر منابع داخلی و انرژی ارزان	انسداد کامل مسیرهای تعامل تجاری، بانکی و فناورانه بین‌المللی

نتیجه‌گیری

الگوی توسعه اقتصادی چین، مبتنی بر دولت توسعه‌گرا، اصلاحات تدریجی نهادی، سرمایه‌گذاری گسترده در زیرساخت‌ها و ادغام هوشمند در اقتصاد جهانی، به یکی از موفق‌ترین مدل‌های توسعه در جهان معاصر تبدیل شده است. با این حال، بومی‌سازی این الگو در ایران تنها در صورتی ممکن و مؤثر است که با درک دقیق تفاوت‌های ساختاری، نهادی و فرهنگی میان دو کشور همراه باشد. تحلیل آینده‌نگر این پژوهش نشان می‌دهد که الگوی چینی قابلیت بومی‌سازی در ایران را دارد، اما نه به شکل تقلید مکانیکی یا انتقال کامل؛ بلکه از طریق تطبیق فعالانه و هوشمندانه در حوزه‌های اقتصادی، صنعتی و سیاست‌گذاری توسعه. دو شرط کلیدی برای این فرآیند عبارت‌اند از: وجود اراده سیاسی و ظرفیت نهادی برای انجام اصلاحات ساختاری و ایجاد دولت توسعه‌گرا؛ ارتقای روابط خارجی و تعامل فعال با اقتصاد جهانی در چارچوب نظم بین‌الملل در حال گذار.

در مقابل، ساختار سیاسی اقتدارگرایی چین و فضای محدود مدنی آن، قابل تعمیم به ایران نیست. ویژگی‌های جامعه ایرانی شامل سطح بالای تحصیل‌کردگان، تاریخ مطالبه‌گری و نقش فعال جامعه مدنی این امکان را نمی‌دهد که تجربه چین در حوزه سیاسی مبنای الگوگیری قرار گیرد. از منظر فرهنگی، تجربه چین نشان می‌دهد که ارزش‌های کنفوسیوسی مانند صداقت و مسئولیت‌پذیری مقامات، احترام به سلسله‌مراتب، انضباط و تقدم منافع عمومی بر منافع فردی، نه تنها مشروعیت سیاست‌گذاری اقتصادی را تقویت کرده‌اند، بلکه اعتماد عمومی به نهادهای دولتی را افزایش داده‌اند. در ایران، چنین بنیان‌های نهادی-فرهنگی وجود ندارد و جامعه فاقد فرهنگ نهادی مشابه کنفوسیوسی و سنت کار جمعی سازمان‌یافته است که در چین به تقویت همکاری، اعتماد و پذیرش سیاست‌های توسعه کمک کرده است. بنابراین، الگوی چینی تنها در بعد اقتصادی و توسعه‌ای قابلیت انطباق دارد، نه در سطح حکمرانی سیاسی و فرهنگی. در مطلوب‌ترین سناریو (جهش آسیایی)، ایران با اصلاحات ساختاری و بهره‌گیری هوشمندانه از همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی می‌تواند از فرصت‌های مشابه چین بهره‌برداری کرده و مسیر صنعتی سازی صادرات محور را دنبال کند. اما در صورت استمرار ناکارآمدی حکمرانی یا تداوم انزوای بین‌المللی (سناریوهای فرصت سوزی یا فروپاشی)، نه تنها بومی‌سازی امکان‌پذیر نخواهد بود، بلکه تقلید سطحی می‌تواند به شکست‌های پرهزینه منجر شود.

منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Reza Zabihi

<https://orcid.org/0009-0005-8903-442X>

Javad Golestani

<https://orcid.org/0009-0004-9918-6091>

منابع

- دره شیری، م (۱۴۰۳). «شکست حکمرانی اقتصاد ایران در جنگ نظریه پردازی». پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه های علوم انسانی، ۲۴(۱)، ۱۷۵-۲۰۶.
- دوله، ف، سیف الهی، س و زنجانی، ح (۱۳۹۷)، بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر حکمرانی خوب، دانشگاه آزاد اسلامی
- شریفی، ج (۱۳۹۲)، مطالعه استراتژی توسعه صنعتی چین و پیشنهادهایی برای ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بوعلی سینا، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
- شاه علی، ا، اسدی، م، سلیم بیگی، ح. (۱۳۹۹). تحلیل مضمونی توسعه سیاسی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه جامعه شناسی سیاسی ایران، ۳(۳)، ۸۵-۶۱.
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۲). درآمدی بر الگوی حکمرانی همجوشی صنعتی و فناوری در کشور چین و درس هایی برای ایران. دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن.
- محمدی، ا، صالحی، م، قزل سفلی، م (۱۴۰۳)، امکان سنجی الگوبرداری ایران از مدل توسعه اقتصادی چین، فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام ۶(۱۹)، ۲۸۹-۲۵۹.

منابع اینترنتی فارسی

- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، روند برنامه ریزی توسعه در کشور چین، آبان ۱۳۹۱، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/820760>
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، مروری بر تجربه مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جهان (۶): کشور چین، اردیبهشت ۱۴۰۴، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1836581>
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، لایحه بودجه ۱۴۰۴ در حوزه نفت و روابط مالی آن با دولت، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/1819807>
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، بررسی مدل توسعه صنعت خودروسازی در کشورهای پیشرو (۱): نگاهی به مسیر توسعه صنعت خودرو چین، مرداد، ۱۴۰۳، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1811515>
- موسسه تحقیقات جمعیت کشور، تحولات جمعیتی، خرداد ۱۴۰۳، قابل دسترس در:

<https://nipr.ac.ir/wp-content/uploads/2024/06/%D8%AA%D8%AD%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%AC%D9%85%D8%B9%DB%8C%D8%AA%DB%8C-NIPR.pdf>

کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، خرداد ۱۳۹۵، بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی دولت‌ها، قابل دسترس در:

<https://www.sid.ir/FileServer/SF/3881395h01327>

دنیای اقتصاد (۲۹ دی ۱۴۰۳)، رشد اقتصادی در سرازیری:

<https://www.magiran.com/article/4579467>

فره‌یختگان (۱ اسفند ۱۴۰۱)، زنگ خطر بودجه تحقیق و پژوهش بلندتر از هر زمان دیگر، قابل دسترس در: fdn.ir/78134

سیولیکا (۱۳ آذر ۱۴۰۳)، محمدپور، تنگه هرمز: نقطه حساس ژئوپلیتیکی در منطقه خاورمیانه:

<https://civilica.com/note/7657/>

دیپلماسی ایران، محمود سریع‌القلم (۱۱ آبان ۱۴۰۳)، بنیادی‌ترین نقصان سیاست خارجی ایران، قابل دسترس در:

<http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2029057/>

دیپلماسی ایران، محمود سریع‌القلم (۲ مهر ۱۴۰۳)، شاقول‌های فهمیدن وضعیت حکمرانی در یک کشور، قابل دسترس در:

<http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2028357/>

دیپلماسی ایران، محمود سریع‌القلم (۲۶ خرداد ۱۴۰۳)، ایران کجای دنیای رو به جلو ایستاده است؟، قابل دسترس در:

<http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2029057/>

Referernces

Arnason, J. & Eickelman, D. & Eisenstadt, S., et al (2000), multiple Modernities, Journal of the American Academy of Arts and Sciences.

Brandt, L., & Rawski, T. G. (2008). *China's Great Economic Transformation*. Cambridge University Press.

Breslin, S. (2011). The "China Model" and the Global Crisis: From Friedrich List to a Chinese Mode of Governance?. *International Affairs*, 87(6), 1323–1343.

- Chang, H., et al. (2022). Scenario planning for economic development in emerging economies: Lessons from Asia. *Futures*, 136, 102787.
- H.Jianwu&L.Shantong&S.Polaski(2007),china's Economic prospects 2006-2020, *CarnegieEndowment for International peace*, N.83,1-56
- Inayatullah, S. (1990). Deconstructing and Reconstructing the Future: Predictive, Cultural and Critical Epistemologies. *Futures*, 22(2), 115–141.
- Inayatullah, S. (1998). Causal Layered Analysis: Poststructuralism as Method. *Futures*, 30(8), 815–829.
- Johnson, C. (1982). *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy*, Stanford: Stanford University Press,1925–1975.
- Knoerich,J&Mouan,L&Goodburn,C(2021),Is china's model of SEZ-led development viable?A call for smart replication,Journal of Current Chines Affairs,248-262
- Kennedy, S. (2010). The Myth of the Beijing Consensus. *Journal of Contemporary China*, 19(65), 461–477.
- Le, Vivian(2023), Development and Authoritarianism: China's Political Culture and Economic Reforms, E-International Relations
- Miller, R. (2007). *Futures Literacy: A Hybrid Strategic Approach*. Palgrave Macmillan,Futures,399(4),341-362
- Morrison, Wayne M. (2019). China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States, *CRC Report*, RL33534
- Nye, J. S. (2015). Is the American Century Over? *Polity Press*,130(3)
- Shambaugh, D. (2008). *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation*. University of California Press.

- Tipps, Dean C. (1973). "Modernization Theory and the Comparative Study of Societies" *Journal: Comparative Studies in Society and History*, 15(2)
- Wang, H., & Hu, A. (2007). *The Chinese Dream: A Society of the Middle Class*. Beijing: *Foreign Language Press*.
- Wu Jinglian (2005). Various essays on China's economic reform, *China Europe International Business School*.
- Wade, R. (1990). *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*. Princeton University Press.

منابع اینترنتی انگلیسی

- Grace To(2025, February,13). China's technological self-reliance: a Strategic response to Trump tariff, Retrieved from: <https://eccellenzedimpresa.it/en/magazine/chinas-technological-self-reliance-a-strategic-response-to-trump-tariff/>
- Word Bank(2023), Retrieved from: <https://databank.worldbank.org>
- World Bank. (2022). *Iran Economic Monitor: Turning the Tide?*. Washington, DC: World Bank Group. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/country/iran>
- World Bank. (2025). Research and development expenditure (% of GDP), Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/%20GB.XPD.RSDV.GD.ZS>
- World Bank. (2024). *Iran Economic Monitor, Spring 2024: Sustaining Growth Amid Rising Geopolitical Tensions - With a Special Focus: Recent Poverty and Inequality Trends in Iran (2020–2022)*. Retrieved from: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051007102421530/pdf/IDU-39800829-628d-4b5a-a9f9-728b946987e4.pdf>

IMF(International Monetary Fund)(2023), <https://data.imf.org/CDIS>

OECD(The Organisation for Economic Co-operation) (2023), Retrieved from: <https://www.oecd.org/sti/msti.htm>

DigitalReport(March 2025), Digital 2025: Iran, Retrieved from: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-iran>

UNCTAD(2022), Retrieved from: <https://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>

UNCTAD(2025), World Investment Report 2025, Retrieved from: https://unctad.org/system/files/non-official-document/wir_fs_ir_en.pdf

FAO. (2023). FAOSTAT Statistical Database. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from: <https://www.fao.org/faostat>

Translated References into English

Darreh Shiri, M. (2024). "The Failure of Iranian Economic Governance in the War of Theorizing." Critical Research Journal of Humanities Texts and Programs, 24(1), 175-206. [In Persian]

Doleh, F, Seif Elahi, S. and Zanjani, H. (2018), Investigating the impact of social capital on good governance, Islamic Azad University. [In Persian]

Mohammadi, A., Salehi, M., Ghazelsafli, M (1403), Feasibility study of Iran's emulation of China's economic development model, Quarterly Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World 6(19), 259-289. [In Persian]

Research Center of the Islamic Consultative Assembly. (2023). An Introduction to the Governance Model of Industrial and Technological Fusion in China and Lessons for Iran. Energy, Industry and Mining Studies Office. [In Persian]

Sharifi, J (2013), Study of China's Industrial Development Strategy and Suggestions for Iran, Master's Thesis, Bu-Ali Sina University, Faculty of Economics and Social Sciences. [In Persian]

Shah Ali.A., Asadi.M., Salim Beigi.H. (2019). Thematic analysis of political development in the Constitution of the Islamic Republic of Iran. Iranian Quarterly Journal of Political Sociology, 3(3), 85 61. [In Persian]

Online References

Civilica (4 Dec 2024), Mohammadpour, Strait of Hormuz: A geopolitical hotspot in the Middle East, <https://civilica.com/note/7657/>[In Persian]

Donya Eqtesad (19 January 2024), Economic growth in decline, <https://www.magiran.com/article/4579467> [In Persian]

Farhikhtegan (Feb 20, 2022), The alarm bell for research budgets is louder than ever, available at: fdn.ir/78134[In Persian]

International Conference on Management Elites, June 2016, Examining the role of good governance in the effectiveness of governments, available at: <https://www.sid.ir/FileServer/SF/3881395h01327> [In Persian]

National Population Research Institute, Population Developments, June 2024 available at: <https://nipr.ac.ir/wp-content/uploads/2024/06/%D8%AA%D8%AD%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%AC%D9%85%D8%B9%DB%8C%D8%AA%DB%8C-NIPR.pdf>[In Persian]

Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Development Planning Process in China, November 2012, available at: <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/820760> [In Persian]

Research Center of the Islamic Consultative Assembly, A Review of the Experience of Free and Special Economic Zones in the World (6): China, (May 2025), available at: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1836581>[In Persian]

Research Center of the Islamic Consultative Assembly, 2025 budget bill in the field of oil and its financial relations with the government, available at: <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/1819807>[In Persian]

Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Study of the Development Model of the Automotive Industry in Leading Countries (1): A Look at the Development Path of the Chinese Automotive Industry, August 2024, available at: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1811515>[In Persian]

استناد به این مقاله: ذبیحی، رضا و گلستانی، جواد. (۱۴۰۳). الگوی توسعه اقتصادی چین و چشم انداز بومی سازی آن در ایران: تحلیلی آینده‌نگر بر روندها و سناریوهای محتمل. پژوهشنامه روابط جهانی، ۱(۴)، ۱۲۳-۱۶۰.

Doi: 10.22054/jrgr.2025.87598.1124

The Quarterly of Research on Global Relations is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License